

**UNIVERSITATEA NICOLAE TITULESCU DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

**RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ A
STATELOR PENTRU DAUNELE DE MEDIU
TRANSFRONTALIERE**

REZUMAT

**Conducător de doctorat,
Profesor universitar doctor
RALUCA MIGA BEȘTELIU**

**Student doctorand,
HANCIU OANA-MARIA**

**BUCUREȘTI,
2015**

CUPRINSUL LUCRĂRII DOCTORALE¹

LISTĂ ABREVIERI

INTRODUCERE

PARTEA I

CAPITOLUL I. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Secțiunea 1. Problematika protecției mediului – generalități

Secțiunea 2. Evoluția reglementărilor internaționale în domeniul dreptului mediului

Secțiunea 3. Daunele de mediu transfrontaliere

3.1. Conceptul de daună de mediu transfrontalieră

3.2. Daune de mediu versus daune ecologice. Delimitări conceptuale

3.3. Delimitare conceptuală dintre „state responsibility” și „state liability”

Secțiunea 4. O selecție de cazuri referitoare la soluționarea diferendelor privind daunele de mediu transfrontaliere

4.1. Arbitrajul în afacerea focilor din Marea Bering

4.2. Arbitrajul privind Topitoria Trail

4.3. Cazul diferendului internațional privind Strâmtoarea Corfu

4.4. Accidentul de la centrala nucleară de la Cernobîl

4.5. Cazul privind Barajul Gabčíkovo – Nagymaros

---

¹ Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „*Studii doctorale și postdoctorale Orizont2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească*”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

4.6. Cazul privind uzina MOX

4.7. Arbitraj calea ferată „Rinul de Fier”

4.8. Cazul privind fabrica de celuloză de pe fluviul Uruguay

CAPITOLUL II. REGLEMENTAREA RĂSPUNDERII STATELOR PENTRU DAUNELE TRANSFRONTALIERE ÎN DREPTUL INTERNĂȚIONAL

Sursele dreptului internațional al mediului

Secțiunea 1. Cutuma în dreptul internațional al mediului

Secțiunea 2. Principiile dreptului internațional al mediului

2.1. Principiile Declarației de la Rio

2.1.1 Principiul dezvoltării durabile

2.1.2. Principiul precauției și prevenției

2.1.3. Principiul ”poluatorul plătește”

2.1.4. Principiul răspunderii comune dar diferențiate a statelor pentru
daunele de mediu

2.2. Alte principii ale dreptului internațional al mediului

2.2.1. Principiul sic utere tuo ut alienum non laedas

2.2.2. Principiul bunei vecinătăți și principiul cooperării internaționale în
problematika protecției mediului

2.2.3. Principiile protejării zonelor comune, interesului comun al umanității și a
patrimoniului comun al umanității

2.2.3.1. Zonele comune – res communis

2.2.3.2. Interesul comun al umanității

2.2.3.3. Patrimoniul comun al umanității – bunurile comune

Secțiunea 3. Tratatetele

3.1. Analiza principalelor tratate internaționale

3.1.1. Convenția privind evaluarea impactului de mediu în context
transfrontalier

3.1.2. Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu

3.1.3. Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbările climatice

3.1.4. Convenția europeană privind protecția mediului prin mijloace de drept penal

3.1.5. Convenția privind protecția și utilizarea cursurilor de apă transfrontieră și a lacurilor internaționale

3.1.6. Convenția de la Basel privind controlul transportului transfrontier al deșeurilor periculoase și al eliminării acestora

3.1.7. Convenția de la Stockholm privind Poluanții Organici Persistenți

3.1.8. Convenția privind utilizarea cursurilor de apă internaționale în alte scopuri decât navigația

Secțiunea 4. Surse secundare

4.1. Rolul jurisprudenței și doctrinei în formarea de reguli referitoare la răspunderea pentru daunele de mediu transfrontaliere

4.2. Comisia de Drept Internațional

Secțiunea 5. Alte posibile surse de drept internațional al mediului

5.1. Conceptul de „ Soft law ” și dreptul internațional al mediului

5.2. Organizațiile non-guvernamentale și aportul lor în crearea de reguli privind daunele de mediu transfrontaliere

PARTEA II

CAPITOLUL III. RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ A STATELOR DIN PERSPECTIVA PROTECȚIEI MEDIULUI

Considerații generale

Secțiunea 1. Răspunderea pentru daunele de mediu transfrontaliere rezultate din fapte neinterzise de dreptul internațional

1.1. Introducere

- 1.2. Condiții pentru invocarea răspunderii
- 1.3. Forme de manifestare a daunelor de mediu transfrontaliere rezultate din activități neinterzise de dreptul internațional
  - 1.3.1. Activități nucleare
  - 1.3.2. Activități spațiale
  - 1.3.3. Activități maritime
  - 1.3.4. Alte activități care presupun folosirea unor substanțe periculoase

Secțiunea 2. Răspunderea pentru daunele de mediu transfrontaliere rezultate din fapte ilicite potrivit dreptului internațional

- 2.1. Introducere
- 2.2. Circumstanțe care exclud caracterul ilicit al faptei
- 2.3. Consecințele stabilirii răspunderii pentru faptele ilicite
  - 2.3.1. Câteva aspecte privind răspunderea statelor pentru faptele ilicite din perspectiva daunelor de mediu
- 2.4. Forme de manifestare a daunelor de mediu transfrontaliere rezultate din activități ilicite
  - 2.4.1. Poluarea aerului
  - 2.4.2. Poluarea cursurilor de apă transfrontaliere
    - 2.4.2.1. Problema acviferelor transfrontaliere
  - 2.4.3. Protecția solurilor

Secțiunea 3. Răspunderea pentru daune de mediu transfrontaliere provocate patrimoniului comun al umanității

- 3.1. Introducere
- 3.2. Dezvoltarea conceptului de patrimoniu comun al umanității și problema teoriei echității între generații
  - 3.2.1. Teoria echității între generații
- 3.3. Forme de manifestare a daunelor de mediu transfrontaliere provocate patrimoniului comun al umanității

- 3.3.1. Marea liberă
- 3.3.2. Atmosfera
- 3.3.3. Regiunile polare
- 3.3.4. Spațiul cosmic

CAPITOLUL IV. SOLUȚIONAREA DIFERENDELOR ÎN MATERIE DE DAUNE DE MEDIU TRANSFRONTALIERE

Secțiunea 1. Considerații introductive

- 1.1. Modalități de evitare a diferendelor de mediu
  - 1.1.1 Consultările
  - 1.1.2 Monitorizarea
  - 1.1.3 Raportarea

Secțiunea 2. Mijloace non-jurisdicționale de soluționare a diferendelor

- 2.1. Negocierea
- 2.2. Bunele oficii și medierea
- 2.3. Ancheta și concilierea internațională

Secțiunea 3. Mijloace jurisdicționale de soluționare a diferendelor

- 3.1. Curtea Internațională de Justiție
  - 3.1.1. Câteva aspecte privind jurisprudența Curții Internaționale de Justiție în materie de mediu
  - 3.1.2. Situația insulei Tuvalu. Un potențial caz la CIJ?
- 3.2. Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării
  - 3.2.1. Aspecte privind jurisprudența Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării
- 3.3. Curtea Permanentă de Arbitraj
- 3.4. Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- 3.5. Curtea de Justiție a Uniunii Europene
- 3.6. Soluționarea diferendelor în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului

PARTEA III

CAPITOLUL V. ELEMENTE DE DREPT COMPARAT ÎN DOMENIUL RĂSPUNDERII PENTRU DAUNELE DE MEDIU TRANSFRONTALIERE

Secțiunea 1. Aplicarea dreptului național în poluările transfrontaliere

Secțiunea 2. Reglementarea dreptului mediului în diferite părți ale lumii

2.1. Statele Unite ale Americii

2.2. Argentina

2.3. Brazilia

2.4. Franța

2.5. China

2.6. Nigeria

2.7. Australia

CAPITOLUL VI. RĂSPUNDEREA JURIDICĂ PENTRU DAUNELE DE MEDIU ÎN DREPTUL ROMÂNESC

Secțiunea 1. Evoluția protecției mediului în dreptul românesc

Secțiunea 2. Condițiile răspunderii pentru daunele de mediu

2.1. Măsuri de prevenire și reparare a prejudiciului de mediu

Secțiunea 3. Formele răspunderii juridice pentru daune aduse mediului

3.1. Răspunderea civilă delictuală în dreptul mediului

3.2. Răspunderea contravențională în dreptul mediului

3.3. Răspunderea penala în dreptul mediului

CAPITOLUL VII. CONCLUZII ȘI PROPUNERI DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A REGIMULUI RĂSPUNDERII PENTRU DAUNELE DE MEDIU TRANSFRONTALIERE

Secțiunea 1. Impactul poluării transfrontaliere asupra mediului la nivel global. Poluarea nu cunoaște frontiere.

Secțiunea 2. Propuneri și perspective

- A. Necesitatea unei curți internaționale specializată în probleme de mediu
- B. Stabilirea unor standarde universale pentru evaluarea impactului asupra mediului
- C. Concluzii

BIBLIOGRAFIE

1. Preliminarii privind tema de cercetare

Tema de cercetare

Am realizat această cercetare doctorală plecând de la faptul că poluarea nu cunoaște frontiere, ea este un fenomen transfrontalier care preocupă întreaga comunitate internațională, devenind astfel o problemă globală. Intensificarea și diversificarea poluării, degradarea elementelor de mediu au determinat cooperarea internațională și reglementarea la nivel internațional și național a problematicii protecției mediului. Cert este că interdependența elementelor mediului natural reprezintă un fenomen global.

Timpul a demonstrat că activitățile din domeniul industrial, agricol și tehnologic întreprinse pe teritoriul unui stat pot avea efecte dăunătoare pe teritoriul altui stat sau în zonele care nu se află sub jurisdicția niciunui stat. Astfel de daune transfrontaliere au determinat apariția teoriilor privind răspunderea statelor și a modalităților prin care astfel de daune pot fi reparate.

Cel mai cunoscut caz de poluare transfrontalieră este accidentul de la Cernobîl. Accidentul de la Cernobîl a fost cel mai grav din istoria accidentelor nucleare. Radioactivitatea a atins cote alarmante iar consecințele dăunătoare au depășit granițele URSS.

În acest caz, s-a văzut discrepanța mare dintre teorie și practică în problema răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere. S-a pus problema în ce măsură un stat poate să fie răspunzător potrivit dreptului internațional pentru daunele de mediu provocate altor state, și ce mijloace jurisdicționale sunt la îndemâna statului sau chiar a persoanelor fizice afectate, pentru a invoca răspunderea unui stat pentru prejudiciul suferit ca și consecință a daunei de mediu transfrontaliere. La aceste întrebări, se va încerca să se răspundă pe tot parcursul studiului, ele devenind elementul central al acestei teme de cercetare, în jurul cărora va gravita întreaga problemă analizată.

Prezentul studiu își propune să analizeze problema răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, evoluția reglementărilor din domeniu și impactul pe

care aceste daune transfrontaliere îl are nu numai asupra generațiilor prezente dar și asupra generațiilor viitoare.

Pentru a aborda acest studiu este necesară însă cu prioritate, o analiză a evoluției reglementărilor internaționale în domeniul dreptului internațional al mediului. Astfel, se impune analiza conceptului de daună de mediu, analiză care se axează în principal pe studierea terminologiei folosite în domeniu și a dificultății de cele mai multe ori de transpunere exactă, prin intermediul traducerii din limba engleză, a sensului termenilor „harm”, „injury”, „damage”, „state responsibility” sau „state liability”. De asemenea, s-a impus analiza principalelor convenții din domeniu și evidențierea rolului pe care doctrina și jurisprudența l-a avut până în prezent în formarea de reguli referitoare la daunele de mediu transfrontaliere.

De asemenea, problematica răspunderii statelor pentru daunele transfrontaliere este analizată și din perspectiva Comisiei de Drept Internațional, care a elaborat în 2001 Proiectul de articole asupra *Răspunderii statelor pentru fapte internaționale ilicite* și Proiectul de articole purtând titlul *Prevenirea prejudiciilor transfrontaliere din activități periculoase*. Apoi, în 2006 CDI a adoptat setul de 8 „Principii – proiect privind alocarea costurilor în caz de prejudiciu transfrontalier rezultat din activități periculoase”. La cea de-a 60-a sesiune din anul 2008 CDI în același spirit a adoptat proiectul pe articole privind *Dreptul aplicabil acviferelor transfrontaliere*”.

Dezvoltarea dreptului internațional al mediului a dus într-o mare măsură la concentrarea pe adoptarea de măsuri preventive decât pe măsuri de compensație, având în vedere că de cele mai multe ori daunele de mediu sunt ireversibile. Cu toate acestea, daunele de mediu transfrontaliere continuă să apară și astfel se pune problema invocării răspunderii și a compensației pentru dauna suferită. Maniera prin care compensația poate fi obținută este de obicei stabilită în prevederile tratatelor și anume, prin canale politico-diplomatice sau prin apelarea la mijloace jurisdicționale naționale sau internaționale.

De asemenea, studiul își propune să analizeze comparativ legislația din domeniul mediului la nivel național din câteva state, având în vedere că în mare măsură formarea

normelor juridice internaționale privind daunele de mediu transfrontaliere sunt determinate de dezvoltarea reglementărilor și practicii naționale în domeniu.

Elementele inovative ale acestei teze sunt în număr de trei. Primul element se referă la distincția dintre dauna de mediu și dauna ecologică. Concluzia rezultată a fost că, în timp ce la dauna de mediu paguba poate fi cuantificată, în cazul daunelor ecologice paguba nu este cuantificabilă. Bunurile ecologice sunt bunuri publice sau bunuri comune ale umanității (marea liberă, spațiul cosmic, atmosfera, regiunile polare) întrucât nu aparțin nimănui în sens de proprietate. De multe ori, în acest caz companiile de asigurări precizează că nu au cum să cuantifice eventualele pagube, și prin urmare nu pot să asigure aceste riscuri. „Dauna ecologică este în primul rând dauna de mediu asupra apei, aerului, solului, florei sau faunei. Poate fi vorba de o specie de animal care trăiește în sălbăticie, de exemplu, sau de resursele de apă care aparțin tuturor. Dauna ecologică întotdeauna presupune afectarea unei resurse natural libere”.²

Al doilea element este reprezentat de analiza discrepantei dintre teorie și practică în domeniul dreptului internațional al mediului, analiză care este completată de cazuri noi și edificatoare în sprijinul acestei afirmații.

Al treilea element îl constituie studiul privind analiza regimului răspunderii internaționale pentru daunele de mediu transfrontaliere, studiu însoțit de detalierea celor mai reprezentative și recente cazuri din domeniul protecției mediului și a mijloacelor lor de soluționare. În cadrul analizei regimului răspunderii internaționale pentru daunele de mediu, cea mai mare provocare a fost analiza conceptului de daună de mediu provocată patrimoniului comun al umanității. Daunele de mediu provocate patrimoniului comun al umanității au început să atragă din ce în ce mai mult atenția comunității internaționale datorită impactului major pe care aceste daune le au asupra resurselor comune prezente și viitoare.

În ultimii ani am fost martorii dezvoltării unor noi concepte care au impact asupra dreptului internațional al mediului. Cele mai importante sunt în mod indubitabil patrimoniul comun al umanității și echitatea între generații. Conceptul de patrimoniu

---

² <http://www.thecroforum.org/documents/2013/08/insurability-of-eco-damage.pdf>

comun al umanității este printre puținele concepte din dreptul internațional care a dat naștere la multe controverse. Totodată, acesta este în strânsă legătură cu conceptele de interes comun și preocupare comună sau de noțiunea de *res communis*, care în dreptul internațional se aplică mării libere, atmosferei, spațiului cosmic, fundului mărilor, prin urmare bunurilor globale care nu fac obiectul drepturilor individuale și a apropiierii lor.

Necesitatea și actualitatea temei de cercetare

Necesitatea studierii răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere apare ca urmare a nevoii realizării unei monografii cât mai cuprinzătoare privind căutarea și analizarea unor soluții la problema răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, având în vedere că această problematică nu și-a găsit în doctrină o rezolvare concretă.

Studiul își propune să acopere lacunele pe care literatura juridică națională le are în raport cu cercetarea daunelor de mediu transfrontaliere. Aspectele de mediu privite din perspectiva relațiilor internaționale, devin din ce în ce mai complexe, mai ales datorită controverselor privind legătura dintre protecția mediului, dezvoltarea durabilă și drepturile omului, motiv pentru care se impune o nouă viziune asupra acestor probleme.

Pe de altă parte, necesitatea cunoașterii aprofundate a temei, în vederea nuanțării regimului răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere și a mijloacelor de soluționare a diferendelor din dreptul internațional al mediului, este generată de provocările pe care comunitatea internațională le întâmpină referitor la nevoile de dezvoltare economică, nevoi care generează o presiune imensă asupra mediului și implicit a nevoii de a găsi un echilibru între dezvoltarea economică și protecția mediului.

În acest sens, China ne oferă exemplul cel mai bun privind problema poluării și a impactului negativ pe care îl are industrializarea excesivă din China, această afirmație fiind cel mai bine evidențiată în articolul *Taking Back China's Blue Skies*, unde autorul precizează: „Poporul chinez obișnuia să simtă un fel de mândrie pentru faptul că este „fabrica lumii”. Acum toată lumea realizează care sunt costurile pentru a fi această fabrică. Apele noastre nu mai sunt potabile, mâncarea noastră a devenit necomestibilă,

laptele nostru otrăvit, și cel mai rău lucru dintre toate, aerul orașelor noastre este așa de poluat că nu mai putem vedea soarele”³. Lecția chineză este o lecție valoroasă pentru toate statele, prin faptul că o creștere economică nu trebuie să fie făcută în detrimentul protecției mediului.

Tocmai de aceea, necesitatea unei cercetări privind modalitățile prin care poate fi invocată răspunderea statelor pentru poluarea transfrontalieră, însoțită de prezentarea unor situații concrete și recente de poluare, cum este exemplul anterior, prezintă importanță deosebită atât din punct de vedere doctrinal, dar și ca modalitate de semnalare a degradării ireversibile a mediului.

Totodată este de actualitate prezentarea diferenței dintre obligațiile statelor dezvoltate, pe de o parte și a celor în curs de dezvoltare, a principiului responsabilității comune dar diferențiate și a modalității în care toate acestea se aplică problemelor grave cu care se confruntă mediul la nivel global, precum deprecierea stratului de ozon, schimbările climatice sau afectarea biodiversității.

O problemă de actualitate semnalată în prezentul studiu este legată de dificultățile statelor de a implementa și consolida reglementările internaționale de mediu prin autoritățile naționale și instanțele juridictionale.

La nivel teoretic s-au produs importante și diverse materiale în domeniul protecției mediului, însă la nivel practic progresul este destul de limitat. Aceasta întrucât evoluțiile din ultimii ani au dus, prin presiuni politice și economice, la încercarea de a transforma obiectivele inițiale ale celor trei conferințe mondiale Stockholm (1972), Rio de Janeiro (1992) și Johannesburg (2002), prin diluarea conținutului acestora.

Cadrul normativ în materie este supradimensionat, întrucât numărul tratatelor privind mediul a ajuns după unii teoreticieni la peste 1000, fapt ce condiționează și îngreunează eficiența politicilor de mediu.

Ca o consecință a impactului deosebit al daunelor de mediu la nivel internațional, este din ce în ce mai evidentă necesitatea răspunderii internaționale a statelor pentru daunele de mediu. Prin urmare, încălcarea unei obligații cu caracter

---

³ <https://hbr.org/2013/11/jack-ma-on-taking-back-chinas-blue-skies/>

internațional privind protecția mediului, va avea drept consecință răspunderea internațională a statelor.

În dreptul internațional al mediului, problema răspunderii juridice a devenit sensibilă și de actualitate, datorită situației ecologice mondiale afectată grav de consecințele industrializării și automatizării, dar și a aplicării tehnologiilor de vârf spațial și nucleare, a exploatării neraționale a resurselor naturale, a urbanizării excesive, precum și de alți factori influențați de politica din acest domeniu din fiecare țară. Această situație a dus la necesitatea apariției unor tehnici noi de reparații a victimelor poluării, la stabilirea unor regimuri speciale în dreptul internațional public și la armonizarea sistemului de răspundere în dreptul intern.

Obiectivele cercetării

Obiectivul tezei de cercetare este de a oferi un cadru analitic, practic și teoretic privind răspunderea statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, concept care este analizat atât din punct de vedere juridic, sociologic, dar și filozofic, aducându-se argumente de genul echității între generații sau dreptul la un mediu sănătos.

Principalul obiectiv al lucrării este analizarea răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, din mai multe perspective, astfel: în primul rând se analizează răspunderea statelor pentru daunele de mediu provocate de activități neinterzise de dreptul internațional – în sens de „state liability”, urmând ca în secțiunea următoare să fie analizată răspunderea statelor pentru activități interzise de dreptul internațional – în sens de „state responsibility”. Ultima secțiune face o analiză a răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere provocate patrimoniului comun al umanității - „bunurilor comune”.

După analizarea răspunderii statelor din cele trei perspective, sunt cercetate mijloacele de soluționare a diferendelor internaționale de mediu atât cele politico-diplomatice cât și cele jurisdicționale, cu referire în mod special la jurisprudența Curții Internaționale de Justiție. Totodată, se va ține cont și de contribuția altor curți și tribunale internaționale, ale căror decizii au avut un impact deosebit asupra protecției mediului, cum

ar fi Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Organizația Mondială a Comerțului, Curtea Permanentă de Arbitraj sau Curtea Europeană de Justiție. De asemenea, un obiectiv esențial în această secțiune este de a analiza și mijloacele de evitare a diferendelor, ca modalități alternative la soluționarea diferendelor.

Un obiectiv important al lucrării îl reprezintă perspectiva prezentării comparate a modalității în care legislația de mediu este privită în diferite state ale lumii, având în vedere că globalizarea legislației de mediu reprezintă o manifestare a trendurilor din prezent referitoare la înmulțirea tratatelor de mediu și a altor instrumente juridice internaționale, a dezvoltării rapide a legislației de mediu națională și a importanței crescânde a legislației transnaționale. De asemenea, reprezintă recunoașterea inevitabilă a faptului că găsirea unor soluții eficiente la problemele globale ale mediului necesită, nu doar o cooperare interstatală, ci și o dezvoltare a legislației de mediu naționale și o bună implementare în domeniu⁴.

În final, un obiectiv general este acela de a îmbina pe tot parcursul lucrării teoria cu practica, prin prezentarea de la caz la caz a celor mai relevante exemple de cazuri soluționate în practica statelor, atât la nivel național cât și internațional. În analiza răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, practica joacă un rol esențial, fiind singura în măsură să demonstreze maniera în care legislația de mediu corespunde realității și să prezinte limitele acesteia legate de protecția mediului.

Metodologia folosită pentru studierea și elaborarea lucrării

Metodologia cercetării juridice reprezintă ansamblul de principii, etape și faze, de metode, tehnici și instrumente de investigare și cunoaștere științifică, pentru a stabili conținutul și natura juridică a problematicii abordate și pentru a fundamenta corespunzător soluțiile juridice adoptate.

---

⁴ Roger R. Martella JR., Brett Grosko – Editors, International Environmental Law. The Practitioner's Guide to the Laws of the Planet, American Bar Association, USA, 2014, p. 49

În documentarea și elaborarea lucrării au fost folosite metode proprii științelor juridice, în general, dar și specifice dreptului internațional public sau dreptului internațional al mediului, în funcție de particularitățile temei abordate și a principiilor ce guvernează acest domeniu, având ca bază a analizei, reglementările juridice cuprinse în reglementările internaționale, jurisprudența din domeniu, materialul factual acumulat istoric, metode de observare directă și analiză a realității practice, dar și rezultatele altor cercetări concretizate sub forma unor concepte, noțiuni, teorii, principii, confirmate sau infirmate de practică.

Etapile cercetării științifice s-au remarcat prin: stabilirea obiectivelor temei de cercetare, elaborarea unui plan preliminar al lucrării, activitatea de documentare bibliografică, explicarea fenomenului specific temei studiate – cercetarea propriu-zisă și etapa finală concretizată prin redactarea lucrării.

Astfel, o primă etapă a cercetării științifice a avut în vedere documentarea bibliografică. S-au analizat reglementările juridice internaționale din domeniul dreptului mediului dar și modalitatea prin care prevederile de dreptul mediului sunt reglementate în plan intern. De asemenea, un rol important în cercetare l-a avut jurisprudența internă și internațională. Totodată, în vederea documentării s-au avut în vedere tratate, monografii, studii, articole, convenții și documente internaționale, dar și internetul.

Pe parcursul documentării bibliografice planul preliminar al lucrării a fost în permanență îmbunătățit, în funcție de prelucrarea cunoștințelor acumulate și de conturarea unei structuri logice a lucrării (în capitole, secțiuni, paragrafe).

Etapa următoare documentării bibliografice a fost reprezentată de „construcția” lucrării, sub forma interpretării, comparării, completării unor idei, acceptării sau respingerii unor opinii, pe baza unor argumente convingătoare.

În scopul îndeplinirii obiectivelor propuse, s-au folosit diferite metode de cercetare științifică, printre care, **metodele istorică, logică, statistică, sociologică și comparativă**, care au fost utilizate după cum urmează:

- **metoda istorică** a fost folosită, spre exemplu, în privința prezentării evoluției reglementărilor în domeniul dreptului internațional al mediului dar și pentru a ilustra evoluția privind înființarea unor organisme jurisdicționale internaționale și a jurisprudenței în domeniu;
- **metoda logică** a fost utilizată pentru exprimarea propriilor interpretări, opinii și concluzii, pe baza studiului legislației și jurisprudenței relevante în domeniul răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere;
- **metoda statistică** a fost utilizată pentru a cerceta repetiția și succesiunea unor fenomene juridice și realități în plan universal sau regional, referitoare la soluționarea diferendelor de mediu și a modalității de implementare a soluțiilor adoptate, dar și a reglementărilor internaționale în domeniu, încercându-se determinarea unor tendințe, care să contribuie în final la formularea unor propuneri de îmbunătățire a legislației în domeniul dreptului internațional al mediului;
- **metoda sociologică** permite înțelegerea reglementărilor diferite, din anumite regiuni ale globului, a normelor de conduită și a manierei în care problematica protecției mediului este percepută în diferite zone, în funcție de nivelul de dezvoltare a acelor zone și de prioritățile derivate din acest nivel de dezvoltare;
- **metoda comparativă** este folosită pe întreg parcursul lucrării de cercetare, fiind analizate prin comparație, asemănările și deosebirile dintre ordinea juridică internă și ordinea juridică internațională, jurisprudența curților și tribunalelor naționale și internaționale.

Rezultatele cercetării și modalitățile de valorificare a acestora

Rezultatul cercetării s-a concretizat în lucrarea doctorală realizată, dar și printr-un număr de articole, participări la conferințe și referate prezentate în principal în cursul bursei de cercetare la care am participat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române.

Publicarea rezultatelor cercetării, ca modalitate de valorificare a acestora are ca scop comunicarea concluziilor desprinse, pentru ca acestea să devină un instrument de cunoaștere bine motivat și întemeiat.

Deși multe aspecte cuprinse în lucrarea de cercetare au mai fost analizate, studiate, de renumiți specialiști ai dreptului, lucrarea sintetizează, printr-o perspectivă nouă și actualizată conceptul răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, prin apelarea la conexiunile dintre diferitele sisteme juridice, la evoluția reglementărilor din domeniu și la modalitatea prin care jurisprudența a contribuit la dezvoltarea dreptului internațional al mediului.

În același timp, sunt clarificate multe aspecte privind instituția răspunderii statelor în dreptul internațional public, aspecte la care se adaugă particularitățile dreptului internațional al mediului. Astfel, se face o delimitare conceptuală aprofundată a noțiunilor de „state responsibility” și „state liability” având în vedere inconsecvența cu care aceste noțiuni au fost traduse în literatura română și confuzia evidentă care s-a creat. De altfel și noțiunile de „harm”, „loss”, „damage”, „injury” etc. au parte de o traducere inconsecventă și de multe ori sensul unor prevederi din tratate este ușor modificat, motiv pentru care am considerat ca fiind utile câteva precizări în acest sens.

Lucrarea prezintă o descriere amplă a tuturor activităților care generează poluare transfrontalieră, descriere însoțită de normele juridice internaționale din domeniu și jurisprudența relevantă.

Astfel, din punct de vedere științific lucrarea reprezintă o bază de date internaționale referitoare la modalitatea în care poate fi invocată răspunderea internațională a statelor pentru faptele neinterzise de dreptul internațional dar care provoacă daune de mediu și pentru fapte ilicite prin care se încalcă norme de drept internațional. De asemenea, lucrarea cuprinde numeroase interpretări ale jurisprudenței din diferite state și jurisdicții, dar și unele opinii ale unor prestigioși autori.

În ultima parte a lucrării sunt expuse concluziile și propunerile privind problematica analizată, concluzionându-se că după analiza efectuată pe tot parcursul lucrării dreptul mediului este un drept care totuși privește spre viitor, evidențiindu-se

necesitatea creșterii rolului acestuia în perfecționarea mijloacelor de soluționare a diferendelor și implementarea legislației de mediu.

De asemenea, lucrarea de cercetare subliniază faptul că în general cooperarea internațională în domeniul protecției mediului a reușit să determine guvernele și populația să conștientizeze importanța menținerii unui echilibru între dezvoltarea economică și protecția mediului, dar și asupra interdependenței statelor în materie de poluare transfrontalieră. Totodată lucrarea semnalează faptul că doar printr-o armonizare a legislației naționale a tuturor statelor se poate lupta eficient împotriva degradării mediului.

În final, după toate analizele și interpretările legislației și jurisprudenței din domeniul dreptului internațional al mediului, reținem că un stat nu poate fi răspunzător pentru o daună de mediu decât dacă a eșuat în a respecta anumite standarde impuse de dreptul internațional. Cu toate acestea, datorită diferențelor mari dintre state (bogate sau sărace), cu nivele diferite de dezvoltare economică și socială, problemele de mediu trebuie privite într-o manieră integrată, în care conceptul de răspundere rezolvă doar o parte a problemei.

Lucrarea rezultată în urma acestei cercetări poate să constituie prin urmare, un îndrumar pentru cei interesați de aprofundarea cunoștințelor privind răspunderea internațională a statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere, dar și din perspectiva modului în care victimele poluării transfrontaliere pot solicita statelor să le fie respectat dreptul la un mediu sănătos.

Structura lucrării

Lucrarea de cercetare curpinde o introducere, trei părți având fiecare câte două capitole, și un capitol final destinat concluziilor și propunerilor de *lege ferenda*.

Introducerea conține elemente clasice de abordare a problemelor generale privind cercetarea doctorală, cum ar fi: descrierea temei de cercetare, necesitatea și actualitatea temei de cercetare, obiectivele cercetării, metodologia folosită pentru studierea și

elaborarea lucrării, rezultatele cercetării și modalitățile de valorificare a acestora, iar în final structura lucrării.

Partea I este dedicată unei prezentări generale a complexității pe care problemele dreptului internațional al mediului le ridică. **Capitolul I** nu prezintă doar o introducere în domeniu, ci își propune să clarifice aspecte controversate legate de anumite concepte specifice noțiunii de răspundere, daună, daună de mediu și daună ecologică. În aceeași măsură este analizată problematica protecției mediului din perspectiva evoluției reglementărilor și jurisprudenței în domeniu.

Capitolul II analizează reglementarea răspunderii statelor pentru daunele transfrontaliere în dreptul internațional al mediului. În acest sens se studiază sursele dreptului internațional al mediului, precum: cutuma, principiile specifice dreptului internațional al mediului și tratatele. Secțiunile următoare prezintă rolul jurisprudenței, doctrinei și Comisiei de Drept Internațional, ca surse secundare, în formarea de reguli referitoare la răspunderea pentru daunele de mediu transfrontaliere. De asemenea, se analizează și alte posibile surse secundare rezultate ca urmare a aportului organizațiilor non guvernamentale la crearea de reguli privind daunele de mediu transfrontaliere. În același timp este prezentat și conceptul de „soft law”, ca o inovație importantă în procesul de legiferare a dreptului internațional al mediului.

Partea II este dedicată analizei răspunderii statelor și a mijloacelor de soluționare a diferendelor. **Capitolul III** abordează problema răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere. Astfel în secțiunea 1 se analizează daunele rezultate din activități neinterzise de dreptul internațional și formele de manifestare a lor, precum: activități nucleare, spațiale, maritime și alte activități care presupun folosirea de substanțe periculoase. Secțiunea 2 analizează daunele de mediu rezultate din activități ilicite potrivit dreptului internațional, axându-se în principal pe prezentarea circumstanțelor care exclud caracterul ilicit al faptei, consecințele stabilirii răspunderii pentru fapte ilicite și prezentarea formelor de manifestare a lor, precum: poluarea aerului, poluarea cursurilor de apă transfrontaliere, problema acviferelor transfrontaliere și protecția solurilor.

Cea de-a treia secțiune a acestui capitol, analizează răspunderea statelor pentru daune provocate patrimoniului comun al umanității. Am considerat necesar a analiza conceptul de patrimoniu comun al umanității și problema teoriei echității între generații. Apoi am analizat formele de manifestare a daunelor de mediu provocate mării libere, atmosferei, regiunilor polare și spațiului cosmic.

Capitolul IV analizează soluționarea diferendelor în materie de daune de mediu transfrontaliere și analizează cu prioritate în prima secțiune cele trei modalități de evitare a diferendelor de mediu: consultările, monitorizarea și raportarea. Secțiunea 2 este dedicată mijloacelor non jurisdicționale de soluționare a daunelor de mediu transfrontaliere, precum: negocierea, bunele oficii, medierea, ancheta și concilierea internațională. Secțiunea 3 reprezintă partea cea mai amplă din acest capitol și abordează mijloacele jurisdicționale de soluționare a diferendelor. Astfel, începe prin detalierea jurisprudenței și competenței Curții Internaționale de Justiție și prin prezentarea situației insulei Tuvalu, ca și potențial caz la Curte. Apoi secțiunea se continuă cu prezentarea competenței și jurisprudenței Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării, a Curții Permanente de Arbitraj, a Curții Europene a Drepturilor Omului, a Curții de Justiție a Uniunii Europene, iar la final a modalității de soluționare a diferendelor în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului.

Partea III abordează elemente de drept comparat în domeniul legislației mediului. **Capitolul VI** prezintă în prima secțiune o introducere în problema aplicării dreptului național în poluările transfrontaliere. Secțiunea următoare prezintă legislația de mediu din Statele Unite ale Americii, Argentina, Brazilia, Franța, China, Nigeria și Australia. În această secțiune, pe lângă precizările succinte referitoare la modalitatea în care este reglementată și implementată preocuparea pentru mediu în fiecare stat analizat, sunt prezentate și cele mai elocvente cazuri din jurisprudența statelor respective. **Capitolul VII** este dedicat răspunderii juridice pentru daunele de mediu din dreptul românesc. Este prezentată evoluția protecției mediului în dreptul românesc și cele trei forme ale răspunderii juridice în dreptul mediului, respectiv răspunderea civilă delictuală, răspunderea contravențională și răspunderea penală.

Ultimul capitol, capitolul VII prezintă **concluziile și propunerile pentru îmbunătățirea regimului răspunderii pentru daunele de mediu**. Concluziile din prima secțiune aduc argumente în favoarea susținerii faptului că poluarea nu cunoaște frontiere. Secțiunea 2 prezintă o serie de propuneri și perspective pe care le considerăm utile în dezvoltarea domeniului analizat. Cum o parte din propunerile formulate au mai fost analizate de autori prestigioși din domeniu, ne rămâne să oferim celor interesați o viziune documentată științific asupra răspunderii internaționale a statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere.

2. Concluziile rezultate din cercetarea doctorală

Granițele nu opresc poluarea. Poluarea (prin aer, apă sau sol) produsă într-o parte a globului are mari șanse să se răspândească treptat peste tot, fapt ce provoacă schimbări climatice greu de imaginat.

În prima parte a lucrării, am considerat necesar ca mai întâi să prezint problematica protecției mediului în general, punând accentul pe delimitările conceptuale între dauna de mediu și dauna ecologică. Concluzia acestor scurte analize este că definiția daunei de mediu nu trebuie confundată cu definiția daunei ecologice. În timp ce la dauna de mediu paguba poate fi cuantificată, în cazul daunelor ecologice paguba nu este cuantificabilă. Bunurile ecologice sunt bunuri publice sau bunuri comune ale umanității (marea liberă, spațiul cosmic, atmosfera, regiunile polare) întrucât nu aparțin nimănui în sens de proprietate.

Partea cea mai consistentă din lucrare se referă la analiza regimului răspunderii internaționale pentru daunele de mediu transfrontaliere. În acest capitol am analizat daunele de mediu rezultate din fapte neinterzise de dreptul internațional, daune de mediu rezultate din fapte ilicite potrivit dreptului internațional și daune de mediu provocate patrimoniului comun al umanității. S-au avut în vedere în mod special principiile-proiect elaborate de Comisia de Drept Internațional. Problematika răspunderii statelor a fost o preocupare continuă a Comisiei de Drept Internațional (CDI) încă din anul 1949, însă abia în anul 2001 CDI a adoptat Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite, și Proiectul de articole privind Prevenirea daunelor transfrontaliere rezultate din activități periculoase. Ulterior, în anul 2006 CDI a adoptat proiectul de Principii pentru atribuirea pierderilor în cazul daunelor transfrontaliere rezultate din activități periculoase, iar în anul 2008 proiectul de articole privind Dreptul aplicabil acviferele transfrontaliere.

Principiile - proiect de codificare a răspunderii internaționale a statelor, deși utile din punct de vedere doctrinal, pentru faptul că au fost elaborate într-o perioadă lungă de timp, au pierdut o parte din interesul pe care îl prezentau la început, datorită în special

trendului internațional de a institui norme juridice specifice în materia răspunderii internaționale a statelor (exp. Dreptul Mării, Dreptul Aerian etc.) acestea prevalând, potrivit principiului *specialis generalibus derogant*.

Concluzia desprinsă din această analiză este că este puțin probabil ca principiile - proiect să formeze baza pentru un tratat internațional sau să fie adoptate într-o altă formă, însă pot să influențeze dezvoltarea regulilor cutumiare ale dreptului internațional cu privire la daunele transfrontaliere.

Cu toate aceste dificultăți, normele privind răspunderea statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere au fost în mare măsură acceptate de către statele lumii și tribunalele internaționale care s-au confruntat cu problematica protecției mediului. Dar, în ciuda angajamentelor și intențiilor proclamate în cadrul conferințelor de la Stockholm din 1972 și Rio din 1992, dreptul internațional a eșuat în a dezvolta un regim eficient privind răspunderea și compensația pentru cele mai multe din problemele de mediu globale.⁵ Tratatul multilateral au reușit să impună un regim de răspundere doar pentru anumite tipuri de poluare, cele mai multe forme de poluare neavând reglementat un regim de protecție special.

Stabilirea răspunderii statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere a reprezentat stabilirea unor obligații juridice internaționale pentru statul răspunzător pentru poluare de a suporta consecințele juridice ca urmare a încălcării unor obligații internaționale. Dar cum niciun regim privind răspunderea de mediu nu prevede consecințele juridice ale răspunderii statelor, se aplică regulile generale ale dreptului internațional. Astfel, consecințele juridice ale răspunderii statelor pentru actele ilicite care provoacă daune de mediu transfrontaliere sunt încetarea actului ilegal și repararea daunei, restituirea, compensarea sau satisfacția. De cealaltă parte, în cazul răspunderii statelor pentru faptele neinterzise de dreptul internațional consecința juridică este compensarea pentru dauna provocată.

---

⁵ Robert V. Percival, *Routledge Handbook of International Law*, ed. by Shawkat Alam [et al.], London, 2013, p.695

Adoptarea obligației de încetare și de garantare de a nu repeta actele prevăzută în articolele proiect ale CDI privind răspunderea statelor pentru actele ilicite reprezintă un progres deosebit în ceea ce privește reglementarea răspunderii statelor. Prin acest principiu prevenția capătă un rol important și primordial în lupta pentru protecția mediului. Un exemplu referitor la aceste aspecte ar putea fi închiderea unui reactor nuclear care nu a respectat obligațiile de mediu, această închidere a reactorului fiind o eficientă metodă de prevenție a potențialelor daune de mediu transfrontaliere.

Din păcate însă, în practică, principiul obligației de a înceta în cazul unei activități producătoare de daune transfrontaliere nu a fost utilizat foarte des. În cazul din 2001 al centralei nucleare MOX, Irlanda a solicitat Tribunalului să oblige Marea Britanie să suspende imediat autorizația pentru centrala nucleară MOX pentru a proteja mediul maritim de radioactivitatea provocată de centrală, dar Tribunalul a invitat părțile să coopereze și să schimbe informații între ele cu privire la luarea măsurilor necesare pentru a preveni riscurile și daunele⁶.

Astfel, o a doua obligație juridică pentru răspunderea statelor atât cu privire la actele ilicite cât și la cele licite dar care provoacă daune de mediu transfrontaliere, este reparația. Statul răspunzător trebuie să-și asume reparația integrală a daunei de mediu transfrontaliere atât din punct de vedere material cât și moral. Deși din punct de vedere al reparației, ideală este restaurarea situației inițiale, din perspectiva mediului acest lucru este de cele mai multe ori imposibil. În acest sens, este situația accidentului centralei nucleare de la Cernobîl, unde unele zone contaminate de radioactivitate sunt și în prezent neutilizabile ca o consecință a accidentului nuclear. Prin urmare, compensația devine soluția viabilă în situația în care restaurarea nu este posibilă.

Compensația pentru daunele de mediu transfrontaliere este stabilită în funcție de convențiile în materie și normele dreptului internațional. S-a pus problema în prezentul studiu cine se face răspunzător pentru astfel de daune, statul sau entitățile private? Concluzia evidentă este că în situația în care activitatea care a provocat poluarea

---

⁶ Zeidan, S., *State Responsibility and Liability for Environmental Damage Caused by Nuclear Activities*, Tilburg University, 2012, p.503

transfrontalieră aparține în exclusivitate organelor statului, acestea sunt răspunzătoare. Problema care se pune este legată însă de cazul în care o astfel de situație este provocată de o entitate privată pe teritoriul unui stat. Solicitarea unei compensații din partea unui guvern pentru dauna de mediu transfrontalieră provocată de o entitate privată subminează într-o anumită măsură principiul *poluatorul plătește*.

Reglementarea situației prin care răspunderea să fie directă a entității private care a provocat poluarea transfrontalieră ar fi soluția cea mai rapidă și eficientă. Însă în dreptul internațional doar statele pot formula plângeri internaționale împotriva altui stat.

Soluția ar fi găsirea unui forum cu jurisdicție care ar depinde de acordul altui stat, acord care de multe ori este greu de obținut. În practică foarte puține daune de mediu transfrontaliere au fost soluționate în acest fel. De obicei, cea mai simplă și eficientă modalitate este ca cei care provoacă daune mediului să plătească, și nu statul sub jurisdicția căruia se află. O astfel de abordare a dat naștere teoriei răspunderii civile, care însă nu a făcut obiectul prezentului studiu.

Astfel, antrenarea răspunderii internaționale a statelor necesită îndeplinirea a două condiții, cum ar fi: încălcarea unei obligații internaționale și fapta care constituie o încălcare să fie atribuită unui stat. Cu toate acestea, antrenarea răspunderii internaționale a statelor în domeniul protecției mediului prezintă multe dificultăți.

În prezent sunt tot mai multe activități periculoase („hazardous activities”) care nu sunt interzise de dreptul internațional, dar care pot avea un impact negativ asupra mediului. În astfel de situații apare obligația unui stat de a repara prejudiciile de mediu produse prin conduita sa licită, unui alt subiect, în practică și în doctrină această obligație fiind denumită răspunderea bazată pe risc.

Prin urmare, răspunderea internațională a statelor și obligația de reparare a prejudiciului produs intervine doar în situația comiterii unui fapt internațional ilicit, pentru situația în care prejudiciul provine ca urmare a unei activități periculoase, dar licite din punct de vedere al dreptului internațional obligația statului este doar de a repara prejudiciul produs.

O problemă delicată o reprezintă răspunderea statelor pentru daunele provocate patrimoniul comun al umanității. Pentru a putea invoca răspunderea statelor pentru daune provocate patrimoniului comun al umanității în primul rând trebuie identificată o obligație internațională care a fost încălcată. Conceptul *erga omnes* ridică o serie de probleme juridice, în sensul dacă un stat poate să invoce în numele comunității internaționale producerea unei daune patrimoniului comun al umanității de către alt stat.

În acest sens Comisia de Drept Internațional precizează în comentariile sale că răspunderea în relație cu obligațiile multilaterale poate fi clasificată în obligații *erga omnes*, adică toate statele au dreptul de a invoca răspunderea, și în obligații *erga omnes partes*, semnificând că toate statele părți au dreptul de a invoca răspunderea.

Lucrarea analizează și problema „drepturilor generațiilor viitoare”, recunoașterea acestor drepturi fiind exprimată în numeroase tratate și declarații internaționale. Se pune însă problema „în ce măsură sunt interesele generațiilor viitoare luate în considerare în discuțiile actuale privind răspunderea și despăgubirea, și în evaluarea daunelor în cazul unui prejudiciu”⁷.

La nivel internațional se conturează ideea prevenției daunelor de mediu având în vedere faptul că de cele mai multe ori acestea sunt ireversibile. Datorită acestui fapt, cooperarea între state joacă un rol important în domeniul protecției mediului, mai ales înainte de producerea daunelor. Necesitatea cooperării internaționale a fost afirmată prin principiul 24 din Declarația de la Stockholm și prin principiul 7 din Declarația de la Rio, prin care s-a subliniat importanța cooperării internaționale în domeniul protecției mediului, statele având datoria de a coopera în spiritul unui parteneriat global. Acest îndemn s-a concretizat prin multe acorduri internaționale bilaterale și multilaterale între state care au inclus cooperarea internațională. Cu toate că la nivel teoretic s-a afirmat că o cooperare internațională reprezintă cheia prevenției daunelor de mediu, practica a demonstrat contrariul. Este cazul accidentului nuclear din Japonia de la centrala Fukushima din martie 2011, care a demonstrat că există multe deficiențe în gestionarea

---

⁷ Malgosia A. Fitzmaurice, *International Protection of the Environment*, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Volume: 293, Brill | Nijhoff, Leiden | Boston, 2001, p. 202

unui astfel de dezastru la nivel internațional, fiind nevoie de multe îmbunătățiri mai ales în plan practic.

Sintetizând, putem afirma că în ciuda progreselor din domeniul mediului, a numărului mare de tratate, răspunsul internațional concret la daunele de mediu transfrontaliere rămâne slab și de cele mai multe ori la nivel teoretic.

Având în vedere caracterul difuz al poluării, de multe ori apare problema identificării statului de unde provine poluarea, ca de exemplu în cazul ploii acide, deprecierei stratului de ozon sau încălzirii globale. În plus, având în vedere faptul că de multe ori poluanții acționează și produc efecte conjugate, este dificil de a se stabili exactitatea efectelor fiecăruia dintre aceștia⁸.

Cea mai mare provocare cu care se confruntă comunitatea internațională este nevoia de dezvoltare economică și protecția mediului în același timp. Considerăm că este necesar să se stabilească un echilibru între cele două, pentru că, așa cum am văzut, de exemplu, în cazul accidentelor nucleare, chiar dacă activitatea nucleară are beneficiile ei, în caz de accident riscurile sunt majore iar de cele mai multe ori pagubele sunt ireversibile.

O problemă întâlnită în cursul cercetării este accesul la justiție în special al victimelor, acces care de multe ori este dificil de obținut, întrucât de cele mai multe ori tratatele nu oferă un mecanism simplu, ușor iar compensarea rămâne o problemă. Un pas în acest sens a fost făcut prin Convenția de la Aarhus care sugerează ca accesul la justiție să fie mai eficient și oferă soluții împotriva daunelor de mediu, dar nu este suficient.

O altă problemă care îngreunează protecția eficientă a mediului este faptul că, în virtutea suveranității, mijloacele care obligă un stat să respecte normele de drept internațional nu au forță coercitivă specifică dreptului intern⁹. Astfel, statele cooperează în mod voluntar și pe bază de reciprocitate. Sancțiunile pentru statele părți pentru

---

⁸ Dumitra Popescu, Protecția fluviilor internaționale și combaterea poluării lor, în Drept internațional fluvial, Editura Academiei, București, 1973, p.217

⁹ Raluca Miga-Beșteliu, Drept internațional public, vol. II, Ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2014, p.29

încălcarea unei obligații internaționale sunt de genul suspendării unor drepturi sau privilegii, însă acestea nu sunt eficiente.

În lumina celor analizate în prezenta lucrare, este evident că apare necesitatea unei cooperări internaționale mai eficiente și chiar de o fuziune a reglementărilor de mediu cu scopul de a simplifica procedurile și de a da o eficiență reală acestora, având în vedere supradimensionarea cadrului normativ din domeniu care face dificilă deosebirea dintre normele *jus cogens* și *soft law*.

Concluzia acestui studiu este că statele sunt răspunzătoare pentru daunele de mediu provocate altor state de activități întreprinse pe teritoriul lor sau aflate sub jurisdicția lor. Două principii esențiale ghidează comportamentul statelor în această situație. Primul este principiul cooperării în problemele de mediu transfrontaliere. Al doilea este principiul *poluatorul plătește*, statele trebuind să repare daunele de mediu transfrontaliere provocate altor state atât din punct de vedere material cât și moral.

Referitor la răspunderea statelor pentru daunele de mediu transfrontaliere provocate de activitățile periculoase, nu există o răspundere absolută a statelor în astfel de situații. Se recomandă ca statele și entitățile private care desfășoară activități cu potențial negativ asupra mediului, să împartă această răspundere. Astfel, operatorul are o răspundere primară pentru dauna de mediu transfrontalieră cauzată de activitatea sa, iar statul are o răspundere secundară și trebuie să ofere victimelor poluării transfrontaliere o compensație suplimentară stabilită de convențiile la care este parte. Statul are o răspundere primară doar în situația în care daunele provocate mediului sunt rezultatul încălcării unor obligații stabilite de dreptul internațional.

De asemenea, litigiile transfrontaliere vor fi eficiente în cazurile de mediu doar dacă va exista un standard minim comun aplicabil indiferent unde au loc procedurile. Armonizarea legislațiilor naționale cu privire la răspunderea de mediu va avea multe beneficii asupra mediului global, principalele fiind legate de faptul că stabilirea unui standard minim comun pentru toate sistemele legale va asigura un acces efectiv la procedurile judiciare și administrative, incluzând repararea daunelor și acordarea despăgubirilor prevăzute de articolul 10 din Declarația de la Rio. Poate, totodată, să ajute

la o mai bună implementare a principiului poluatorul plătește prevăzut în articolul 16 din Declarația de la Rio. Un început de armonizare este, de exemplu prevăzut în convențiile referitoare la daunele provocate de poluarea navelor și accidentelor nucleare. Elementele principale în aceste cazuri se conturează printr-o schemă comună privind răspunderea strictă a părților, răspunderea operatorului, limitată ca sumă și completată de asigurări obligatorii și fonduri de compensare.¹⁰

S-a pus problema în doctrină¹¹ dacă răspunderea prevăzută în aceste tratate are mai mult legătură cu impactul asupra industriei decât cu îmbunătățirea mediului. O altă controversă este legată de aplicarea selectivă a răspunderii stricte doar în anumite domenii, în timp ce altele au fost lăsate deoparte. Deși este o problemă sensibilă întrucât aduce atingere unor subiecte legate de concepte fundamentale ale legislațiilor naționale, poate reprezenta un pas spre o armonizare universală a reglementărilor privind protecția mediului.

Procedurile internaționale privind litigiile de mediu nu reprezintă întotdeauna soluția preferată de state în rezolvarea acestor situații. Ele pot fi folosite când statele nu implementează sau implementează superficial evaluări asupra impactului mediului, sau nu cooperează cu statele vecine în problema daunelor de mediu transfrontaliere.

Răspunderea statelor prezintă în realitate multe dificultăți. În primul rând pentru că de cele mai multe ori jurisdicția tribunalelor internaționale nu este obligatorie. Fără acordul statelor de a recurge la soluționarea litigiilor pe această cale, problema daunelor de mediu transfrontaliere poate fi rezolvată doar prin negociere. Indiferent de metoda aleasă, procedura este lungă și costisitoare, iar victimele poluării nu au control asupra negocierilor și a acordurilor de soluționare. Pe de altă parte, pot exista situații când soluționarea litigiilor de mediu să fie mai mult legată de interese politice decât de interese privind protecția mediului, statele fiind reticente în a crea precedente care ar putea să le

---

¹⁰Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C., International law and the environment, third ed., Oxford University Press, 2009, p.318

¹¹ Bergkamp, Liability and the Environment: Private and Public Law Aspects of Civil Liability for Environmental Harm in an International Context (The Hague, 2001); P.Birnie, op. cit., p. 318

afecteze comportamentul pe viitor, de exemplu în situația când dauna este produsă zonelor comune.

Cu toate aceste provocări, dreptul internațional al mediului este un drept care privește spre viitor. Trebuie să conservăm și să protejăm mediul, nu pentru noi, ci pentru generațiile viitoare. Este nevoie de o armonizare a legislațiilor naționale cu privire la răspunderea de mediu, pentru că, în cele din urmă problematica mediului nu este doar o problemă națională, ci una universală, poluarea necunoscând frontiere.

BIBLIOGRAFIE

I. **Tratate, monografii, cursuri**

1. Akehurst, M., B., International Liability for Injurious Consequences Arising Out of Acts not Prohibited by International Law, Netherland Yearbook of International Law, vol. 16 ,1985
2. Anghel, I., M., Deak, F., Popa, M., F., Răspunderea civilă, Editura Științifică, București, 1970
3. Barboza, J., The Environment, Risk and Liability in International Law, Koninklijke Brill NV, printed in Netherland, 2011
4. Barnes, A.J., The Growing International Dimension to Environmental Issues, Columbia Journal of Environmental Law 13, 1988
5. Basarab, M., Drept penal – parte generală, vol. I, Ed. Lumina Lex, 1997
6. Bădescu, V., S., Dreptul mediului.Sisteme de management de mediu, Ed. C.H.Beck, București, 2011
7. Bergkamp, L., Liability and the Environment: Private and Public Law Aspects of Civil Liability for Environmental Harm in an International Context, The Hague, 2001
8. Birnie, P., Boyle, A., International Law and the Environment, Oxford University Press, 2002
9. Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C., International law and the environment, third ed., Oxford Univerisity Press, 2009
10. Birnie, P. , Boyle, A. , International Law and the Environment, Oxford, Clarendon Press, 1992
11. Bilder, R.B., Settlements of Disputes in Field of International Law of Environment, Recueil des cours,1974
12. Boisson de Chazournes, L., The International Tribunal for the Law of the Sea in The Rules, Practice, and Jurisprudence of International Courts and Tribunals, Edited by Chiara Giorgetti, Martin Nijhoff Publisher, 2012

13. Bowman, M., Environmental protection and the concept of common concern of mankind, in Research handbook on international environmental law, Edited by Malgosia Fitzmaurice, David M. Ong, Panos Merkouris, MPG Books Group, UK, 2010
14. Boyle, A., Freestone, D., International law and sustainable development: past achievements and future challenge, Oxford University Press, Oxford, 2001
15. Boyle, A., E., State Responsibility for Breach of Obligations to Protect the Global Environment in Control over compliance with international law, W.E. Butler ed., 1991
16. Boyle, A., E., Review of the Book of Brown-Weiss, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, 1991
17. Brownlie, I., Principles of Public International Law, 7th ed., Oxford University Press, New York, 2008
18. Brown-Weiss, E., Intergenerational Equity: A Legal Framework for Global Environmental Change, in Environmental Change and the Environmental Law. New Challenge and Dimension, Tokyo, United Nations University Press, 1992
19. Brown-Weiss, E. Opening the Door to the Environment and to the Future Generations in International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons, Edited by P. Sands & L. Boisson de Chazournes, Cambridge, 1999
20. Chircop, A., E., The Mediterranean Sea and the Quest for Sustainable Development, Ocean dev. & int l., 1992
21. Chinkin, C., Third Parties in International Law, Oxford University Press, 1993
22. Chinkin, C., Alternative Dispute Resolution under International Law, in M. Evans ed., Remedies in International Law, The Institutional Dilemma, Oxford, Hart Publishing, 1996
23. Charney, J., Is International Law Threatened by Multiple International Tribunals?, (Recueil des cours – vol. 278, 1998)
24. Cogen, M., The comprehensive guide to International law, die Keure, Brugges, 2008

25. Crawford, J., Peel, J., Olleson, S., The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Completion of the Second Reading, EJIL, Vol. 12, No.5, 2001
26. Crawford, J., Alain Pellet, Simon Olleson, Kate Parlett- Editors, The Law of International Responsibility, Oxford Scholarly Authorities on International Law, 2010
27. Constantin, V., Drept internațional, Universul Juridic, București, 2010
28. Cooper, C., Management of International Disputes in the Context of Canada-United States Relations: A Survey and Evaluation of Techniques and Mechanism, The Canadian Yearbook of International Law, vol. XXIV, 1986, University of British Columbia Press
29. De la Fayette, L., A., International liability for damage to the environment in Malgosia Fitzmaurice, David M. Ong, Panos Merkouris - Research Handbook on International Law, Northampton, MA: Edward Elgar Publisher
30. Donini, A., The Bureaucracy and the Free Spirits: Stagnation and innovation in the Relationship Between the United Nations and NGOs, 16 THIRD WORLDS Q.421, 1995
31. Dupuy, P., M., Vinuales, J., E., International Environmental Law, Cambridge University Press, 2015
32. Duțu, M., Dreptul mediului, tratat – vol. I, Editura Economică 1998
33. Duțu, M., Dreptul internațional al mediului, Ed.Economică, București, 2004
34. Duțu, M., Introducere în dreptul penal al mediului, Editura Hamangiu, București, 2013
35. Duțu, M., Duțu, A., Răspunderea în dreptul mediului, Editura Academiei Române, București, 2015
36. Eisemann, P.M, Le Gentlemen`s agreement comme source du droit international, 2 Journal du Droit International, 1979

37. Fitzmaurice, M., A., International Protection of the Environment, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Volume 293 (2001), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 2002
38. Gaja, G., The Protection of General Interest in the International Community – General Course on Public International Law (2011) Collected Courses of the Hague Academy of International Law
39. Giurescu, C., C., Istoria pădurii românești – din cele mai vechi timpuri până astăzi, Editura Orion, București, 2004
40. Guruswamy, L., International Environmental Law, 4th edition, West Nutshell Series, 2012
41. Halvorssen, A., M., Routledge Handbook of International Environmental Law, Edited by Shawkat Alam, Jahid Hossain Bhuiyan, M.R. Chowdhury and Erika J. Techera, London and New York, 2013
42. Handl, G., State Liability for Accidental Transnational Pollution, American Journal of International Law - AJIL, Vol. 69, No. 1, 1975
43. Harris, O Boyle & Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights, Third Edition, Oxford University Press, 2014
44. Hossain, K., The international environmental law-making process, in Routledge Handbook of International Environmental Law , ed. by Shawkat Alam ... [et al.], London, 2013
45. Hunter, D., Salzman, J., Zaelke, D., International environmental law and policy, Foundation Press, 4th ed., 2011
46. Hunter, D., Salzman, J., Zaelke, D., International Environment Law and Policy, Foundation Press, 2011
47. Kiss, A., Shelton, D., Guide to International Environmental Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007
48. Koivurova, T., Introduction to International Environmental Law, Routledge ed., London, 2014

49. Kramer, L., Access to justice in environmental matter, in particular by NGOs, Academy of European Law, 18-29 June 2012-Reading Materials
50. Kravchenko, și alții, Principles of international environmental law, în Routledge Handbook of International Environmental Law, 2013
51. Keck M., and Sikkink K., Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1998
52. Lefeber, R., The Exercise of Jurisdiction in the Antarctic Region and the Changing Structure of International Law : The International Community and Common Interests, Netherlands Yearbook of International Law, Vol. 21 (1990)
53. Levin, H., J., Regulating the Global Commons: A Case Study, 12 Res in L&Econ., 1989
54. Lupan, E., Tratat de dreptul protecției mediului, Editura C.H.Beck, București, 2009
55. Leș, I., Sisteme judiciare compartate, Editura All Beck, București, 2002
56. Malcom, S., International law, Fifth Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
57. Marinescu, D., Tratat de dreptul mediului, ed. a III-a, Universul Juridic, București, 2010
58. Miga-Beșteliu, R., Drept internațional public, vol. I și II, ed. 2, Ed. C.H.Beck, București, 2014
59. Miga-Beșteliu, R., Drept internațional public, Editura C.H.Beck, București, 2008
60. Montjoie, M., în The law of international responsibility – Oxford Commentaries on International Law, edited by J. Crawford, Alain Pellet and Simon Olleson, Oxford University Press, 2010
61. Murphy, S., International Court of Justice în The Rules, Practice, and Jurisprudence of International Courts and Tribunals, Edited by Chiara Giorgetti, Martin Nijhoff Publisher, 2012

62. Martella, R. & Grosko, B., – Editors, *International Environmental Law: The Practitioner's Guide to the Laws of the Planet*, American Bar Association, USA, 2014
63. Nanda, V., Ping, G., *International Environmental Law & Policy for the 21st Century*, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003
64. Năstase, A., Aurescu, B., *Drept internațional public. Sinteze*, Ediția 7, Ed. C.H.Beck, 2012
65. Okowa, P., *Environmental Dispute Settlement : Some Reflections on Recent Developments*, in M. Evans ed., *Remedies in International Law, The Institutional Dilemma*, Oxford, Hart Publishing, 1998
66. Otel, M., E. *Răspunderea internațională în domeniul mediului*, Editura Universul Juridic, București, 2009
67. Popescu, D., Maxim, F., *Drept internațional public*, Editura Renaissance, București, 2010
68. Popescu D., *Drept internațional public*, Editura Universității „ Titu Maiorescu”, București, 2005
69. Percival, R., *Routledge Handbook of International Law*, ed. by Shawkat Alam [et al.], London, 2013
70. Rawls, J., *A Theory of Justice*, Oxford, Clarendon Press, 1972
71. Redgwell, C., *International Environmental Law*, M.D. Evans ed., *International Law*, 2d ed., New York, Oxford University Press, 2006
72. Rêmond-Gouilloud, M., *Du droit de détruire. Essai sur le droit de l'environnement*, Presses Universitaires de France, Paris, 1989
73. Robert, J., H., *Droit penal et Environment*, Actualite Juridique, Droit Administratif, 1994
74. Sands, P., Peel, J., Fabra, A., MacKenzie, R., *Principles of International Environmental Law*, Third Edition, Cambridge University Press, 2012
75. Sands, Ph., J. Peel, A. Fabra, R. MacKenzie, *Principles of International Environmental Law*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2003

76. Sands, P., *The Manual on International Courts and Tribunals* (2nd Edition), Oxford Scholarly Authorities on International Law, 2010
- Sorel, J., M., *The law of international responsibility – Oxford Commentaries on International Law*, Edited by James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson, Oxford University Press, 2010
77. Schall, C., *Public Interest Litigation Concerning Environmental Matters before Human Rights Courts: A Promising Future Concep?*, *Journal of Environmental Law*, Oxford University Press, 2008
78. Sorel, J-M, *The law of international responsibility – Oxford Commentaries on International Law*, Ed. By J. Crawford et.al., Oxford University Press, 2010
79. Stanescu, S., A., *Protecția mediului marin împotriva poluării cu hidrocarburi. Prevenirea, limitarea efectelor, anagajarea răspunderii*, Ed. Hamangiu, București, 2010
80. Triggs, G., *International law. Contemporary principles and practice*, second edition, LexisNexis Butterworths, 2011
81. Trușcă, A., T., *Particularitățile răspunderii juridice în dreptul mediului*, Universul Juridic, București, 2012
82. Țârcă, S., *Dreptul mediului*, Editura Lumina Lex, București, 2005
83. Țiclea, A., *Reglementarea contravențiilor*, ediția a VI-a, Ed. Universul Juridic, București, 2008
84. Ulrich, Beyerlin, *The Role of NGOs in International Environmental Litigation*, 2001
85. Vauris-Chaumette, A., L., *The International Community as a Whole in The Law of International Responsibility*, Edited by James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson, Kate Parlett, Series: Oxford Commentaries on International Law, 2010
86. Wacks, A., *Protection of Environment in Roman Law*, *Orbis Iuris Romani*, edited by Petre Blaho and others, vol 7, 2001
87. Xue, H., *Transboundary Damage in International Law*, Cambridge University Press, 2009

88. Zemanek, K., State Responsibility and Liability, in W.Lang, H. Neuhold, K. Zemanek (eds.) – Environmental Protection and International Law ,1991
89. Zeidan, S., State Responsibility and Liability for Environmental Damage Caused by Nuclear Activities, Tilburg University, 2012,

II. Studii și articole, în reviste de specialitate/culegeri de studii

1. Barnes, A., J., The Growing International Dimension to Environmental Issues, Columbia Journal of Environmental Law 13, 1988
2. Busenhart, J.& Baumann, P., The insurability of ecological damage,2013, Swiss Reinsurance Company, web site:
<http://www.thecroforum.org/documents/2013/08/insurability-of-eco-damage.pdf>
3. Beyerlin, U., The Role of NGOs in International Environmental Litigation, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (2001) - Heidelberg Journal of International Law
4. Charnovitz, S., Nongovernmental Organization and International Law, American Journal of International Law, 100/2006
5. Castillio Sanchez, N., Differentiating between Sovereignty over Exclusive and Shared Resources in the Light of Future Discussions on the Law of Transboundary Aquiferes, în Review of European, Comparative and International Environmental Law, Wiley Blackwell, Volume 24 – Issue I -2015
6. Churchill, Robin, Dispute Settlement in the Law of the Sea: Survey for 2013, International Journal of Marine and Coastal Law 30 (2015) 1-53, Brill Nijhoff
7. Hanciu, O.,M., The role of Non-Governmental Organisation in creating standards in International Environmental Law, international conference “Challenges of the Knowledge Society” – CKS, Bucharest, Romania, 2015
8. Hanciu, O.M., The right to a clean environment. International recognition to a human right to a clean environment by ECtHRs jurisprudence - international conference “Challenges of the Knowledge Society” – CKS, Bucharest, Romania, 2015

9. Hanciu, O.M, Transboundary damage in the light of international environmental law, Nicolae Titulescu University –international conference “Challenges of the Knowledge Society” – CKS, Bucharest, Romania, 2014
10. Hardin, G (1968). "The Tragedy of the Commons". *Science* 162 (3859): 1243–1248
11. Handl, G., Compliance Control Mechanism and International Environmental Obligations, *Tulane Journal of International Law*, (1995)
12. Hernández, F., M., Analysis of the Espoo Convention as applied to mega projects: The case of Nord Stream. Lund University Center for Sustainability Studies, May 2008
13. ILC, Commentaries to the draft articles on Responsibility for international wrongful acts, Report of the International Law Commission on the work of its Fifty-third session (A/56/10)
14. ILC, Yearbook of ILC (1985), vol. II (Part One) (Addendum)
15. Jaeckel, A., An Environmental Management Strategy for the International Seabed Authority? The Legal Basis, *The International Journal of Marine and Coastal Law* 30 (2015), Brill NIJHOFF, Leiden
16. Jurij Daniel Aston, The United Nation Committee on non-governmental organization: Guarding the entrance to a politically divided house, *12 European Journal of International Law*, 943 (2001)
17. Kravchenko, Svitlana , John E. Bonine, *Human Rights and the Environment: Cases, Law and Policy*, Carolina Academic Press, Durham-North Carolina, 2014
18. McCormick, J., The Role of Environmental NGOs in International Regimes, Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Quebec, Canada, Mar 17, 2004
19. McCormick, John, The Role of Environmental NGOs in International Regimes - Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Quebec, Canada, Mar 17, 2004

20. Martens, Kerstin (2003), Examining the (Non-)Status of NGOs in International Law, *Indiana Journal of Global Legal Studies*: Vol. 10: Iss. 2, Article 1.
21. Lefeber, R., The Exercise of Jurisdiction in the Antarctic Region and the Changing Structure of International Law : The International Community and Common Interests, *Netherlands Yearbook of International Law*, Vol. 21 (1990)
22. Ludwig Kramer, Access to justice in environmental matter, in particula by NGOs, *Academy of European Law*, 18-29 June 2012-Reading Materials
23. Sands, Ph., Litigating Environmental Disputes: Courts, Tribunals and the Progressive Development of International Environmental Law, OECD, March 2008
24. Popescu, Dumitra, Răspunderea internațională a statelor în domeniul extraatmosferic, *Studii de Drept Românesc*, nr. 4-5, 1996
25. Popescu, Dumitra, Principiile care guvernează zona teritorialor submarine situate în afara jurisdicției naționale, în *Studii și Cercetări Juridice*, 1984, nr. 3-1
26. Popescu, Dumitra, Patrimoniul comun al omenirii – spații rezervate exclusiv activităților pașnice, în *Revista UNESCO România*, 1984, nr.3
27. Popescu, Dumitra, Protecția fluviilor internaționale și combaterea poluării lor, în *Drept Internațional fluvial*, Editura Academiei, 1973, București
28. Popescu, Dumitra, Evoluția și diversificarea cooperării internaționale pentru protejarea mediului înconjurător, în *Revista Română de Studii Internaționale*, 4(22), București, 1973
90. Popescu, Dumitra, Importanța tratatelor în societatea internațională contemporană, în *Studii de drept românesc*, 2002, nr.3-4, Editura Academiei Române
29. Robert W. Hahn, United States Environmental Policy: Past, Present and Future-
lawschool.unm.edu/nrj/.../04_hahn_policy.pdf
30. Stancu, R., Deaconu, G., Richițeanu, A., Aspecte ale dezvoltării legislației de ocrotire a naturii în România, *Revista „ Ocrotirea naturii și a mediului înconjurător”*, t. 2 nr. 2/1977

III. Webografie

1. www.europarl.europa.eu (Parlamentul european)
2. www.echr.coe.int (Curtea Europeană a Drepturilor Omului)
3. www.iaea.org (Agenția internațională pentru energie atomică)
4. www.icj-cij.org (Curtea Internațională de Justiție)
5. www.idi-iil.org (Institutul de Drept Internațional)
6. www.isa.org.jm (Autoritatea Internațională pentru fundul mării)
7. www.itos.org (Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării)
8. www.pca-cpa.org (Curtea Permanentă de Arbitraj)
9. www.pict-pcti.org (Proiectul privind curțile și tribunalele internaționale)
10. www.legal.un.org/ilc (Comisia de Drept Internațional)
11. www.isa.org.jm (Autoritatea Internațională a Spațiilor Submarine)
12. www.cites.org (Convenția privind comerțul internațional cu specii pe cale de dispariție a faunei și florei sălbatice)
13. www.wto.org (Organizația Mondială a Comerțului)
14. www.ozone.unep.org (site-ul Convenției de la Viena privind stratul de ozon/Protocolul de la Montreal)
15. www.thecroforum.org/documents/2013/08/insurability-of-eco-damage.pdf
16. www.untreaty.un.org (Colecția de tratate ONU)
17. www.un.org (Organizația Națiunilor Unite)
18. www.unece.org (Comisia economică ONU pentru Europa)
19. www.unep.org (Programul de mediu al ONU)
20. www.zaoerv.de (Jurnalul de drept internațional de la Heidelberg)
21. www.unesco.org (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură)
22. <http://curia.europa.eu/juris/liste> (Jurisprudența Curții de Justiție a UE)
23. <http://business-humanrights.org/en/matanza-riachuelo-lawsuit-re-argentina>
24. www.wikipedia.org

25. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/constitution/charter-for-the-environment.103658.html>
26. www.legifrance.gouv.fr (Legislație franceză)
27. www-user.uni-bremen.de/.../france_helsinki.pdf
28. www.theguardian.com/environment/chinas-choice/2014/apr/25/china-environment-law-fines-for-pollution
29. www.epa.gov/ogc/china/initiative_home.htm (Agenția SUA pentru protecția mediului)
30. <http://jpart.oxfordjournals.org/content/early/2014/06/12/jopart.muu025.abstract> (Oxford Journals - The Journal of Public Administration Research and Theory)
31. <http://journalistsresource.org/studies/international/china/regulatory-compliance-evidence-from-china> (Harvard Kennedy School's Shorenstein Center and the Carnegie-Knight Initiative)
32. www.lawschool.unm.edu/nrj/.../04_hahn_policy.pdf (Robert W. Hahn, United States Environmental Policy: Past, Present and Future)
33. <https://hbr.org/2013/11/jack-ma-on-taking-back-chinas-blue-skies/> (Harvard Business Review)
34. <http://www.ag.gov.au/legalsystem/courts/> (Guvernul australian)
35. <http://www.environment.gov.au/about-us/legislation> (Departamentul de mediu al guvernului australian)
36. <http://envlaw.com.au/tasmanian-dam-case/> (Dreptul mediului în Australia)

